

Jenni Taari

”Esiintymistä pitää harjoitella, mutta se ei saa olla matikka.”

- Kokemuksia pop- ja jazzlaulun harrastajien esiintymisen opettamisesta

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Musiikkipedagogi (AMK)

Musiikin tutkinto

Opinnäytetyö

20.04.2016

Tekijä Otsikko Sivumäärä Aika	Jenni Taari Kokemuksia pop- ja jazzlaulun harrastajien esiintymisen opettamisesta 21 sivua + 3 liitettä 20.4.2016
Tutkinto	Musiikkipedagogi (AMK)
Koulutusohjelma	Musiikin tutkinto
Suuntautumisvaihtoehto	Laulunopettaja
Ohjaajat	Lehtori Susanna Mesikä Lehtori Raili Honkanen-Korhonen
<p>Tämän opinnäytetyön taustalla ovat pop- ja jazzlaulunopiskelijana ja -opettajana saamani kokemukset harrastajien esiintymisen opettamisesta. Työni tarkoituksena on tarkastella taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelmien sekä kahden eri asiantuntijan teemahaastattelun pohjalta, millä tavoin esiintymistä opetetaan pop- ja jazzlaulun harrastajille formaalilla ja non-formaalilla kentällä. Toteutin haastatteluni teemahaastatteluna ja tutkimusaineistoni analysointiin käytin laadullista sisällönanalyysia.</p> <p>Havaintoni mukaan opetussuunnitelmat jättävät oppilaiden esiintymisen opettamisen pääosin yksilö- ja mahdollisesti yhteopetuksen opettajan vastuulle. Haastatteluissa kävi ilmi, että harrastajalaulajan esiintymisen opettamiseen ei ole yhtä ja oikeaa tapaa. Jokainen laulaja on yksilö ja näin ollen jokainen on yksilö myös esiintyjänä. Lähtökohtana esiintymisen opettamisessa on, että oppilas löytäisi omalla tavallaan läsnäolon esiintymistilanteessa ja pystyisi olemaan lavalla aitona tulkitsijana. Harjoittelussa voi hyödyntää harrastajalaulajan kohdalla esimerkiksi tekstianalyysia ja sitä, että keskittyy juuri siihen mitä on lavalla tekemässä eli musiikkia.</p> <p>Haastateltavani sanoivat opettavansa laulajille tunneilla omien sanojensa mukaan ”päälle liimattuja” asioita, kuten esimerkiksi miten lavalle kävellään, minne lavalla katsotaan ja miten kiitetään yleisöä. Molemmat haastelevani kokevat niiden opettavan laulajalle varmuutta mennä yleisön eteen, ja näin ollen vähentää myös jännitystä esiintymistilanteesta.</p> <p>Sain paljon hyödyllisiä näkökulmia haastateltaviltani ajatellen tulevaisuuden työtäni laulunopettajana. Opinnäytetyöni on kohdennettu erityisesti pop- ja jazzlaulunopettajille, jotka kokevat esiintymisen opettamisen tärkeäksi työssään tai eivät ole kiinnittäneet siihen aikaisemmin huomiota. Mielestäni myös muiden instrumenttien opettajat voivat ammentaa työstä uusia näkökulmia.</p>	
Avainsanat	pop- ja jazzlaulu, esiintyminen, esiintymisen opettaminen

Author Title Number of Pages Date	Jenni Taari Performing Requires Practice, Not Science - Experiences of Pop and Jazz Voice Performance Coaching 21 pages + 3 appendices 20 April 2016
Degree	Bachelor of Music Pedagogy
Degree Programme	Music
Specialisation Option	Voice Teacher
Supervisors	Susanna Mesiä, MMus Raili Honkanen-Korhonen, MMus
<p>This thesis examines how pop and jazz students are being trained in the art of vocal performance. The topic is discussed in reference to the Extensive Syllabus of Basic Education in the Arts and themed interviews with two experts in the fields of formal and informal teaching. I also share my own experiences as a student and teacher of pop and jazz vocal performance. All research data including the themed interviews with the experts were analyzed using qualitative content analysis.</p> <p>I have noticed that the syllabi often, if not always, leave the responsibility of performance coaching solely for the solo and possibly group teachers. The interviews show that there is not one correct way to teach pop and jazz students, because the art of performance lies in interpretation and expression of the music. Every singer or artist is an individual and so is the way they find to interpret a piece and be true to it. The goal for every teacher and performer is to find the performer's own way to be present in the moment and truly interpret the music. Exercises can incorporate, for example, content analysis, and focus on the very thing the performer is interpreting on stage, music.</p> <p>The interviewees stated that in their lessons they teach things that they refer to as "stick on's", such as how to walk onto the stage, where to look while on stage and how to properly thank the audience. Both experts believe these "presets" teach the performer the confidence to go on stage, thus reducing performance anxiety in the moment and giving way for interpretation.</p> <p>My interviewees gave me many new and exciting perspectives considering my future profession as a vocal teacher. My thesis is targeted specifically at pop and jazz voice teachers, who feel that teaching performance skills is crucial in their work or feel that they have not been paying enough attention to this aspect before. In addition, I believe that also instrumental teachers can utilize this thesis to gain new perspective into their own work.</p>	
Keywords	Pop and jazz, performance skills, performance coaching

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Työn tavoitteet	2
3	Esiintymisen opettaminen harrastajalaulajille	2
3.1	Taiteen perusopetuksen oppilaitosten laaja oppimäärä & perustason pop- ja jazzlaulunopetus: formaaliympäristö	2
3.2	Vapaa kenttä: non-formaaliympäristö	3
3.3	Esiintyminen ja opetus	4
3.4	Esiintyminen eri oppilaitosten opetussuunnitelmissa	4
4	Haastattelut	7
4.1	Teemahaastattelu	7
4.2	Haastattelun laatiminen ja toteutus	8
4.3	Aineiston analysointi	9
5	Terveisiä työkentältä: Ville Pusan teemahaastattelu	9
6	Terveisiä työkentältä: Sirkka Tammion teemahaastattelu	13
7	Pohdinta	17
	Lähteet	20
	Liitteet	
	Liite 1. Teemahaastattelurunko Ville Pusalle	
	Liite 2. Teemahaastattelurunko Sirkka Tammiolle	
	Liite 3. Malli esiintymistaidon opintosuunnitelmasta	

1 Johdanto

Olen opiskellut pop- ja jazzlaulua yli kymmenen vuotta niin perustason opinnoissa musiikkiopistossa kuin myöhemmin ammattiopinnoissa. Laulunopettajan töitä olen tehnyt viimeisen viiden vuoden ajan. Opinnäytetyöni aihe kumpuaakin siis jo kymmenen vuoden takaisista harrastepohjaisista opinnoistani, jotka ovat johdattaneet minut ammattiotintoihin, ja joka tänä päivänä ulottuu työelämäni.

Työni taustalla ovat pop- ja jazzlaulunopiskelijana ja -opettajana saamani kokemukset perustason esiintymisen opettamisesta. Oma kokemukseni sekä laulunopiskelijana että opettajana on, että esiintyminen on osa laulajan ilmaisua musiikissa. Jää usein opettajan omalle vastuulle, kuinka paljon esiintymisen opettamiseen käytetään opinnoissa aikaa, ja millä eri tavoin sitä voidaan harrastustasolla opettaa. Esiintymisen opettamisesta harrastajalaulajille ei ole aikaisempaa tutkimusta. Totesin sen jo pelkästään etsiessäni tutkimusmateriaaleja kirjallisuudesta aiheeseen liittyen. Esiintymisjännitystä on tutkittu paljon, mutta sekin rajoittuu ammattimuusikoihin tai ammattiopinnoissa oleviin muusikoihin. Haluan työni kautta tehdä näkyväksi esiintymisen opettamisen merkitystä pop- ja jazzlaulun opettajille sekä välittää asiantuntijoiden tietoa aiheesta eteenpäin. Tarkoitukseni on tarkastella kahden eri asiantuntijan näkökulmasta, miten esiintymistä opetetaan pop- ja jazzlaulun harrastajille formaaleissa sekä non-formaaleissa ympäristöissä.

Tämän opinnäytetyön kontekstina ja tarkastelun kohteena ovat formaali ympäristö eli taiteen perusopetusta musiikin yleistä oppimäärää antavien oppilaitosten opetussuunnitelmat sekä vapaa kenttä eli non-formaali ympäristö. Halusin mukaan nämä kaksi oppimisympäristöä vertaillakseni, onko niissä keskinäisiä eroavaisuuksia. Esittelen lyhyesti määritelmät taiteen perusopetustason pop- ja jazzlaulunopetukselle, vapaalle kentälle, esiintymiselle sekä eri oppilaitosten opetussuunnitelmien arviointi esiintymisen ja sen opettamisen osalta. Haastattelen kahta hyvin erilaisissa ympäristöissä työskentelevää opettajaa heidän toiminta- ja lähestymistavoistaan, rooleistaan oppimisprosessissa sekä kehitysvinkeistään esiintymisen ohjaamiseen ja opettamiseen.

Työni kautta haluan antaa uusia näkökulmia pop- ja jazzlaulun opetuksen kentälle sekä saada uusia ajatuksia ja eväitä omaan opettajuuteeni. Valitsin työni menetelmäksi teemahaastattelun, jonka tein kahdelle pop- ja jazzlaulun harrastajien parissa opetustyössä

työskentelevälle ammattilaiselle. Ensimmäinen haastateltavani, pitkänlinjan musiikkipedagogi Sirkka Tammio opettaa Pop & Jazz Konservatorion perusopetuksessa pop- ja jazzlaulua sekä on erikoistunut esiintymistaidon opetukseen. Toinen haastateltavani on muusikko, säveltäjä sekä muun muassa tv-formaatissa esiintymistä opettanut Ville Pusa.

2 Työn tavoitteet

Tutkimuksen tarkoitus on tuoda esille kentällä työskentelevien kahden ammattilaisen ajatuksia ja kannanottoja harrastajalaulajien esiintymisen opettamisesta sekä tarkastella taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelmia esiintymisen opettamisen näkökulmasta. Tavoitteena on löytää vastaus siihen, miten he opettavat esiintymistä. Toinen haastateltava on esiintymiseen ja sen opettamiseen profiloitunut pitkänlinjan laulupedagogi ja toinen puolestaan muusikko, jolla on vahva tausta työskentelestä teatterissa sekä esiintymisen opettamisesta vapaalla kentällä.

Sopivien haastateltavien löytämiseksi tiedustelin oppilaitokseni laulunopettajilta, ketkä voisivat olla kokeneita erityisesti esiintymisen opettamisessa. Päädyin valitsemaan haastateltavikseni Sirkka Tammion ja Ville Pusan.

3 Esiintymisen opettaminen harrastajalaulajille

Tässä kappaleessa esittelen eri puitteita pop- ja jazzlaulun harrastajien esiintymisen opettamiselle sekä määrittelen termit formaaliympäristö, non-formaaliympäristö, esiintyminen sekä opetussuunnitelmat.

3.1 Taiteen perusopetuksen oppilaitosten laaja oppimäärä & perustason pop- ja jazzlaulunopetus: formaaliympäristö

Opetussuunnitelma on opetushallituksen laatima, Suomen lakiin perustuva suunnitelma siitä, miten opetusta järjestetään. Taiteen perusopetusta antavat oppilaitokset kuuluvat formaaliin, tavoitteellista opetusta antavaan taidekasvatuksen kenttään, jolloin ne noudattavat määrättyjä opetussuunnitelmia. Opetushallitus määrittelee taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän näin:

Musiikkiopistot antavat taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän mukaista opetusta. Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän tavoitteena on luoda edellytyksiä hyvän musiikkisuhteen syntymiselle ja musiikin elinikäiselle harrastamiselle sekä antaa valmiuksia musiikkialan ammattiopintoihin. (Opetushallitus, 2002.)

Taiteen perusopetuksen pop- ja jazzlaulun laajassa oppimäärässä opiskelu perustuu siis tavoitteellisuuteen. Lauluinstrumentin teknisen hallinnan lisäksi harjoitellaan ohjelmistoa, improvisointia sekä sovelletaan omaa instrumenttia bändisoitossa. Tavoitteelliseen opiskeluun kuuluu myös musiikin luku- ja kirjoitustaito, nuotintaminen, musiikin hahmottaminen sekä musiikin historian ja tyylien tuntemus. Laajan oppimäärän opiskelussa pyritään siihen, että oppilas kykenee itsenäiseen työskentelyyn instrumenttinsa parissa sekä saa valmiudet ammattiopintoihin. Tavoitteelliseen opiskeluun kuuluu eteneminen kurssien tai tutkintojen muodossa. Esimerkiksi Pop & Jazz Konservatorio käyttää kurssisuorituksina astemuotoista etenemistä, jossa musiikin perustason asteet ovat 1-10 ja musiikkiopistotason asteet ovat 11-14. Toinen vanhempi ja yleisesti käytetty kurssimuotoinen eteneminen ovat tutkinnot, kuten pop – jazzlaulun perustason 1/2 sekä 2/2 ja musiikkiopistotason D -kurssitutkinto.

3.2 Vapaa kenttä: non-formaaliympäristö

Käytän tutkimuksessani termiä “vapaa kenttä”, joka sisältää non-formaalin eli ei-tutkintomuotoisen oppimisen, jota toinen haastateltavani edustaa. Non-formaalissa kasvatuksessa ei tähdätä samalla tavalla suoritusasteittain etenevään opiskeluun kuin formaalissa, muodollisessa opetuksessa.

Non-formaaliin kenttään kuuluvat esimerkiksi yksityisen opetuksen sektorilla yleistä oppimäärää tarjoavat musiikkikoulut jotka eivät sitoudu taiteen perusopetukseen, internetin laulunopetus, karaokekilpailut sekä musiikkiin liittyvät tv-formaatit. Yksityisen opetuksen sektoria edustaa myös yksityistunnit laulunopettajalla, jossa harrastajalaulaja käy opiskelemassa laulua esimerkiksi kymmenen tunnin verran valitsemana ajankohtana. Internetissä tarjottu laulunopetus on uusin ja samalla tyypillisin non-formaali oppimistapa. Esimerkiksi YouTube -videopalvelussa on tarjolla paljon erilaisia opetusvideoita. Lisäksi tänä päivänä harrastajalaulajille on tarjolla karaokekilpailuja, joissa he esimerkiksi saavat palautetta oman esityksensä jälkeen ja kilpailun edetessä opetusta laulamiseen ja esiin-

tymiseen. Musiikkiin liittyvissä tv-formaateissa kilpailevien laulajien ohjaamiseen panostetaan kokonaisvaltaisesti. Ohjausta tulee muun muassa lavaliikkumiseen ja liveyleisön läsnäolon huomioimiseen jo pelkästään lavan koon sekä kuvausteknisten syiden vuoksi.

3.3 Esiintyminen ja opetus

Esiintymisellä tarkoitan tässä yhteydessä sitä, kun harrastajalaulaja menee yleisön eteen esittämään valmisteltua laulusuoritusta. Tämä pitää sisällään sekä formaalista että non-formaalista kontekstista tulevat laulajat.

Opetushallitus kuvaa taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän opetussuunnitelmassa (2002) että musiikki on tarkoitettu esitettäväksi, ja esiintyminen on erottamaton osa musiikinopiskelua. Opetussuunnitelmassa sanotaan, että esiintymiskoulutus alkaa samalla hetkellä kuin koko opiskelu ja etenee sitten taitojen karttumisen myötä yhä vaativammaksi. Lisäksi oppilaitoksen on huolehdittava siitä, että oppilaille on tarjolla riittävästi kunkin taidoille sopivia esiintymistilaisuuksia ja monipuolisia palkitsevia tehtäviä. Taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän opetussuunnitelmassa (2002) tavoitteena on opettaa oppilaalle luonteva, vapautunut suhde musiikin esittämiseen ja hyvä itsetunto, joten erityistä huomiota on kiinnitettävä esiintymisjännityksen ja esiintymiseen mahdollisesti liittyvien muiden ongelmien hallintaan ja käsittelyyn.

3.4 Esiintyminen eri oppilaitosten opetussuunnitelmissa

Valitsin neljä musiikkioppilaitosta tarkastellakseni miltä esiintymiskasvatus näyttää opetussuunnitelmatasolla. Ensimmäisenä esittelen Pop & Jazz Konservatorion taiteen perusopetuksen opetussuunnitelma, sillä Pop & Jazz Konservatorio on yksi tämän maan johtavista oppilaitoksista pop- ja jazzmusiikin opetuksen kehittämisessä sekä pohjoismaiden vanhin rytmimusiikin oppilaitos ja kuuluu vanhimpiin koko Euroopassa (Pop & Jazz Konservatorio, 2013). Toisena valitsin Espoon musiikkiopiston pop/jazzlinja Ebelin opetussuunnitelman, sillä Ebeli on merkittävässä osassa oman kaupunkinsa kulttuuritoiminnassa sekä yhteistyössä muun muassa April Jazz musiikkifestivaalin kanssa. Ebeli tekee säännöllistä yhteistyötä muiden espoolaisten kulttuuritahojen, kuten Espoon Kuvataidekoulun, Juvenalian ja Tapiolan musiikkilukion kanssa. Kolmantena ja neljäntenä valitsin maantieteellisin perustein Jyväskylän ammattiopiston sekä Kemin Länsi-Pohjan musiikkiopiston opetussuunnitelmat.

Pop & Jazz Konservatorion taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmasta (2013) löytyi seuraavanlaisia viittauksia esiintymisen opettamiseen; oppilas kehittää musiikillista ilmaisukykyään ja esiintymistaitoaan, oppii käsittelemään tunteitaan musiikin kautta sekä säännöllinen esiintyminen on osana opintoja. Opetus perustuu yhdessä soittamiseen ja esiintymisiin, instrumentin yksilöopetukseen, musiikillisten ilmiöiden käytännön toteuttamiseen ja teoreettiseen tiedostamiseen sekä yleissivistyksen lisäämiseen. (Pop & Jazz Konservatorion taiteen perusopetuksen opetussuunnitelma 2013, 3, 5.)

Mielestäni viittaukset ovat hyvin suurpiirteisiä eivätkä erittele millä keinoin esiintymistä käytännössä opetetaan. Opetussuunnitelmasta käy ilmi kuitenkin se, että oppilaat saavat mahdollisuuden esiintyä koulun järjestämissä puitteissa säännöllisesti, mikä on mielestäni positiivinen asia. Opetussuunnitelman läpileikkaus esiintymisen osalta antaa ymmärtää, että oppilaat saavat esiintymismahdollisuuksia, mutta itse esiintymistä ei varsinaisesti opeteta. Oma tulkintani tällä perusteella on se, että esiintymisen opettaminen tapahtuu oppilaan yksilöopetustunneilla ja tällöin vastuu siirtyy yksilöopetuksen opettajalle. Tämä jättää epäselväksi sen, puuttuuko laulunopettaja yksilötunneilla esiintymisen opettamiseen lainkaan.

Espoon musiikkiopiston pop/jazzlinja Ebelin taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmasta (2014, 5) käy ilmi, että Ebeli järjestää oppilailleen säännöllisesti omia matineoita sekä jameja ja vuosittain kaksi suurempaa julkista konserttia: Ebelin Hulvattomat Joulujazzit (Espoon Kulttuurikeskuksen Louhisalissa) ja Ebeli In Concert (April Jazz -festivaalin yhteydessä). Mielestäni Ebelin opetussuunnitelmassa on hyvät ja tarkat määritelmät esiintymisistä joihin oppilaat vuosittain ja opintojensa aikana osallistuvat, mutta ei tietoa millä tavalla esiintymiskasvatus näkyisi muuten. Mielenkiintoinen kohta opetussuunnitelmassa on se, että oppilas valmistaa opettajan ohjauksella julkiseen konserttiin oman sovituksen tai sävellyksen, jonka hän itse sitten esittää (Ebelin taiteen perusopetuksen opetussuunnitelma 2014, 6). Mielestäni tämän tasoinen tehtävä vaatii sen, että oman instrumenttinsa hallitsemisen lisäksi esiintymiskasvatukseen on kiinnitetty huomiota. Opetussuunnitelmassa (2014, 9) on mielestäni esitetty selkeästi erikseen pop- ja jazz-laulunopiskelijoille oppisisältö. Laulunopiskelussa erityisesti esiintymiseen liittyviä ohjeistuksia olivat esiintymistaidot ja lavalla olo sekä esiintymiset Ebelin jameissa ja konserteissa. Lisäksi laulun oppisisällössä mainittiin tulkinta, ilmaisu ja tekstin tunteminen sekä rohkeus ja uskallus laulaa vapautuneesti, mitkä liittyvät mielestäni vahvasti esiintymiskasvatukseen.

Jyväskylän ammattiopiston taiteen perusopetuksen musiikin laajasta opetussuunnitelmasta (2013, 3) selviää, että opetuksen tarkoitus on kehittää oppilaiden valmiuksia luovaan ja monipuoliseen musiikin harrastamiseen ja esittämiseen sekä alan ammattiopintoihin. Opetussuunnitelman mukaan (2013, 8) opetuksen on tarkoitus kehittää opiskelijan musiikillista ilmaisukykyä ja esiintymistaitoa. Myös säännöllinen esiintyminen ja musiikin kuuntelukasvatus ovat tärkeä osa opintoja.

Esiintymiskasvatusta ajatellen opetussuunnitelmasta löytyy erikseen kohta valinnaiskursseille, joiden tarkoitus on tukea ja laajentaa oppilaan musiikillista kehitystä. Jyväskylän ammattiopiston perusopetuksen opetussuunnitelmasta (2013, 7) löytyy ilmaisu- ja esiintymistaitoa kehittävää valinnaiskurssitarjontaa (luova ilmaisu, esiintymistaito). Huomioitavaa on, että Jyväskylän ammattiopisto on ainoa valitsemistani neljästä taiteen laajaa musiikin perusopetusta tarjoavasta koulusta, joka tarjoaa valinnaiskursseja esiintymiseen.

Kemin Länsi-Pohjan musiikkiopiston taiteen perusopetuksen musiikin laajasta opetussuunnitelmasta esiintymistä koskevat maininnat liittyvät opiskelijan musiikillisen ilmaisukykyyn ja esiintymistaidon kehittämiseen (2004, 4) sekä oman alueensa kulttuuripalveluiden tuottamiseen. Opetussuunnitelmassa mainittiin Länsi-Pohjan musiikkiopiston järjestävän vuosittain 30 - 40 konserttia, 10 – 25 koululaiskonserttia sekä muita tilaisuuksia, joissa muun muassa opiston oppilaat ja yhtyeet esiintyvät (2004, 8). Opetussuunnitelmasta ei ollut esiintymisestä tai sen opettamisesta mainintoja tämän enempää. Minusta on mielenkiintoista, että esiintymistilaisuuksia järjestään todella paljon ja näin oppilaille annetaan paljon mahdollisuuksia päästä esiintymään. Tämä on mielestäni pelkästään hyvä ja esiintymistä kehittävä asia siitä näkökulmasta, että ”esiintymään oppii esiintymällä”. Opetussuunnitelmasta ei kuitenkaan käy ilmi sitä, opetetaanko esiintymistä oppilaille ennen kuin he menevät esimerkiksi konserttiin.

Tarkasteltaessa neljän musiikkioppilaitoksen opetussuunnitelman tekstejä esiintymiskasvatuksesta on mielenkiintoista huomata, että jokaisessa opetussuunnitelmassa korostettiin esiintymistilaisuuksia sekä kerrottiin muun muassa konserttien nimiä ja esiintymismahdollisuuksien määriä. Neljästä opetussuunnitelmasta kolmessa ei mainittu esiintymisen opettamisesta yksilöopetuksessa mitään. Ainoana poikkeuksena Jyväskylän ammattiopisto tarjoaa valinnaiskurssia esiintymistaidon kehittämiseksi.

Opetussuunnitelmat jättävät oppilaiden esiintymisen opettamisen pääosin yksilö- ja mahdollisesti yhtyeopetuksen opettajan vastuulle. Yksi opetussuunnitelma sisälsi valinnaiskurssin esiintymistaidon kehittämiseen, mutta jää suurimmaksi osaksi oppilaan omalle vastuulle osallistuuko hän kyseiselle kurssille. Samalla myös oppilaan yksilöopettajan täytyy olla tietoinen esiintymistaidon kurssista ja kehottaa tarvittaessa oppilasta osallistumaan sille. Tämä asettaa haasteita myös koulutuksen järjestäjille, miten kurssia markkinoidaan ja miten aikataulut sovitetaan muuhun opetukseen.

Työni lähtökohtana ollut huomio esiintymiskasvatuksen asemasta opetussisältönä vahvistui. Ensimmäiseksi opetussuunnitelmien perusteella minulle nousi ajatus että ”esiintymään oppii esiintymällä” minkä koen positiivisena asiana. Toiseksi koin, että jää täysin opettajan omalle vastuulle miten paljon esiintymisen opettamiseen käytetään yksilö- tai yhtyeopetuksessa aikaa. Oma kokemukseni musiikkiopiston opiskelijana sekä laulunopettajana vahvistavat tätä johtopäätöstä.

4 Haastattelut

Tässä luvussa kerron teemahaastattelusta sekä sen laatimisesta ja toteutuksesta työssäni.

4.1 Teemahaastattelu

Käytän työssäni kohdennettua haastattelua eli teemahaastattelua. Teemahaastattelu lähtee oletuksesta, että kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita voidaan tutkia tällä menetelmällä. Tässä haastattelumuodossa korostetaan haastateltavien elämysmaailmaa ja heidän määritelmiään tilanteesta (Hirsjärvi & Hurme, 2002, 48). Koin että teemahaastattelu oli luontevin valinta kokemuksellisen tiedon hankkimiseksi. Minulla oli kaksi haastateltavaa, ja molemmat työskentelevät hyvin selkeästi pääteemani eli esiintymisen opettamisen ympärillä. Teemahaastattelussa olennaista on, että esitettävät kysymykset on määritelty aihealueen ympärille pääpiirteittäin, niin että haastateltavalle jää tilaa lähestyä aihetta omasta näkökulmastaan. Teemahaastattelulle tyypillistä on, että haastateltavien lukumäärä on pieni, sillä haastateltavien oletetaan tietävän asiasta ja näin vältetään heistä johtuvia virheitä. (Hirsjärvi & Hurme 1985, 35-38, 129.)

Hirsjärven & Hurmeen (1985, 128) mukaan jokaisessa tutkimuksessa tulosten ja todellisuuden hyvä vastaavuus tulisi olla yhtenä päätavoitteena, ja teemahaastattelulla tehdään oikeutta juuri todellisuuden moni-ilmeisyydelle. Teemahaastattelu on tutkimusmenetelmä, joten sen käyttökelpoisuutta arvioidaan tieteellisin kriteerein eli asetettava vaatimus on luotettavuus (Hirsjärvi & Hurme, 128.). Käytin aluksi runsaasti aikaa pohjatyöhön, jotta tavoitin työn sisällön kannalta hyvät haastateltavat. Haastateltavien määrä rajautui vaan kahteen henkilöön, minkä uskon lisäävän tutkimuksen luotettavuutta.

4.2 Haastattelun laatiminen ja toteutus

Hirsjärven & Hurmeen (1985, 40) mukaan haastattelulla pyritään keräämään sellainen aineisto, jonka pohjalta voidaan luontevasti tehdä tutkittavaa ilmiötä koskevia päätelmiä. Haastattelun toteutuksen aloitin esittelemällä haastateltaville työni tarkoituksen ja selvittämällä heidän halukkuuttaan osallistua tutkimukseeni. Olin haastateltaviin yhteydessä sähköpostitse. Molemmat haastateltavat olivat halukkaita osallistumaan, joten seuraavaksi sovin tapaamisajat molempien kanssa. Haastattelut toteutin käyttämällä laatimiani haastattelukysymyksiä (Liite 1 & Liite 2) sekä nauhoittamalla koko haastattelun. Käytin samaa runkoa molempiin haastatteluihin. Haastattelujen jälkeen litteroin haastatteluäänitteet analysointia varten. Tein suullisen sopimuksen molempien haastateltavieni kanssa siitä, että heidän nimensä saa julkaista valmiissa opinnäytetyössä.

Rakensin haastattelua kolmen pääteeman ympärille, jotka ovat laulaminen, esiintyminen ja opettaminen. Aloitin haastattelut tutustumalla ja luomalla yleiskuvaa haastateltavan ammatillisesta taustasta. Tavoitteenani oli luoda heti luonteva keskusteluyhteys haastateltavaan teemoja alustavilla lämmittelykysymyksillä. Samalla sain tietoa siitä, mihin taustaan haastateltava peilaa tulevia kysymyksiä.

Seuraavaksi halusin tarkentavaa tietoa heidän työtehtävistään liittyen erityisesti esiintymisen opettamiseen omilla työkentillään. Selvitin haastateltavien näkemystä siitä, mitä esiintyminen heidän mielestään on ja millainen merkitys sillä voi olla laulajalle. Halusin myös tietää, miten haastateltavat kokevat millaista on hyvä ja huono esiintyminen. Tutkimukseni aiheena on harrastajalaulajat. Kysyin haastateltaviltani juuri tähän liittyen, miten he opettavat harrastajalaulajia esiintymään. Haastattelun loppuksi kysyin vielä, että unohduiko kysymyksistäni jotain olennaista tai haluaisivatko he sanoa vielä jotakin ajatuksiin.

4.3 Aineiston analysointi

Käytän tutkimusaineistoni analysointiin laadullista sisällönanalyysia, jota ohjaa aineistolähtöisyys. Saaranen-Kauppinen & Puusniekan (2006) mukaan aineistolähtöinen analyysi vaatii tutkijalta lujaa aineistossa pysymistä, systemaattisuutta sekä omien tiettyjen ennakkokäsitysten poissulkemista. Päädyin valitsemaan analyysitavaksi sisällönanalyysin koska sillä on mahdollista tuottaa uutta tietoa ja näkemyksiä haastatteluista kerätyillä aineistoilla. Lisäksi sen avulla voidaan tuoda piileviä tosiasioita esiin. Sisällönanalyysissä tekstimuotoinen aineisto voi pohjautua haastatteluun, joka on tuotettu tekstimuotoon (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Haastatteluaineistoni on kokemuksiin perustuvaa laadullista tietoa, joten en pyri täysin yleistettävän faktatiedon saavuttamiseen, vaan kvalitatiivisen tiedon hankkimiseen haastateltavieni henkilökohtaisista näkemyksistä ja uransa aikana tulleista kokemuksista.

5 Terveisiä työkentältä: Ville Pusan teemahaastattelu

Ville Pusa on muusikko, säveltäjä, tuottaja ja artisti. Hän on ollut mukana musikaaleissa *Hype (1994-1995)* sekä *Hair (2003)*. Pusa työskentelee myös esiintymisen valmentajana ja kouluttajana muun muassa yrityksissä sekä tv –formaateissa.

Mä olen tehnyt tätä ihan pienestä lähtien. Ja se on ollu mulle itsestäänselvyys. Sillon ku mä olin pieni, mä mietin että [...] ihan ensimmäisiä ammatteja, niin ku ennen ku mä edes tajusin et musiikki voi olla ammatti tai laulaja voi olla ammattina, ni mä olin sillee et mä halusin kokiks tai sitte mä halusin radio DJ:ksi. [...] Ne voi soittaa sitä musaa mistä tykkää radiossa ja sit ne voi levittää sitä musiikin ilosanomaa. [...] Mut sitten niin ku jo tosi varhaisessa vaiheessa se oli se musa, joka vei voiton ylivoimaisesti [...] Mun äitiki sano et se aina kuuli, ku mä tuln kotiin koulusta [...] ku joku lauloi pihalla. Mä oon aina kävelly ja laulanu ittekseni ja aina sillai niin ku semi lujaa et en oo ikinä välittäny siit että jos ihmiset kuulee, eikä se ollu mitään esiintymistä vaan se on vaan sitä et musa ja laulu on kulkenu koko mun elämän niin ku käsi kädessä. Niin ku hyvä ystävä jota ilman ei pysty elää.

Haastatellessani Ville Pusaa kävi ilmi se, että hän on itseoppinut muusikko sekä esiintyjä ja että musiikki on ollut aina itsestään selvä osa häntä. Hän vertaa sitä jopa skitsofreniaan, kun päässä soi koko ajan jotakin ja kaikki äänet, kuten vaikka ihmisvilinän askeleet ja kahvikupin kilahdus, yhdistyvät musiikiksi.

Mun äiti oli laittanu mut pianotunneille ja viulutunneille, ja mä lopetin ne kummatki ku emmä vaan tykänny ja mun piti opetella nuotteja ja mä en tajunnu niist nuoteist

mitään, ku mä fuskasin sillai et mä opettelin kaiken [...] mä niin ku rokkasin ne sillai korvakuulolla [...] Mut sit onneks broidi näytti mulle kolme sointua kitaralla, ja sit mä rupesin 15 vuotiaana tekee biisejä ja sillä polulla ollaan vieläkin. Et... se on ollu se... elämän valinta. (Ville Pusa)

Pusa kertoo, että teatteriuransa alussa tehdessään *Hype* –musikaalia, teatterinjohtaja päätti, että kaikki esiintyjät laitetaan laulutunneille koska he olivat amatöörejä. Kun tuli Pusan vuoro mennä laulutunneille, opettaja totesi, että hänellä on niin omalaatuinen ja sisäänrakennettu oma tekniikka että jos hän alkaa muuttamaan sitä, niin sitten Pusan koko paletti voi mennä sekaisin. Tästä alkoi ja tähän päättyi Ville Pusan laulutunnit.

Kysyin molemmilta haastateltaviltani, että mitä esiintyminen heidän mielestään on. Ville Pusan näkökulma esiintymiseen on se, että menee ihmisten eteen tekemään jotain, esimerkiksi laulamaan, puhumaan, jonglööraamaan, näyttelemään tai tanssimaan. Hän pohdiskeli myös sitä, että jos ihminen saa jollakin aikaan huomion, esimerkiksi vitsillä tai jollain jutulla, niin hän näkee, että sekin on esiintymistä.

Seuravana halusin tietää haastateltavieni näkökulmaa siihen, millainen merkitys esiintymisellä voi olla laulajalle. Kysymyksen asettelussa jätin haastateltavilleni tarkoituksella mahdollisuuden määritellä millaisen laulajan näkökulmasta he asiaa peilaavat. Ville Pusa kysyi heti haastattelussa minulta tarkentavan kysymyksen, onko kyseessä suihku-laulari, joka ei ole koskaan esiintynyt. Mukailin hänen ensimmäisenä mieleen tullutta näkemystä ja vastasin hänelle ”esimerkiksi”.

Pusa näki maailman mullistavana asiana sen, että saa mille tahansa taidolleen yleisön ja että se muuttaa esiintyjän koko elämän. Hän kertoi esimerkin omasta tädistään, joka vanhoina päivinä meni runokerhoon. Siellä luettiin runoja toisille ja puolestaan oltiin kuulevana yleisönä. Hän kertoi tätinsä hurautaneen siihen täysin ja koki, että hänen tätinsä sai ihan uuden sisällön omaan elämäänsä.

Se on just sellasta, kun puhutaan turvasta ja kaverista, niin sä saat sellasen kaverin. Sä saat sen sisällön siitä. Ei se haittaa, vaikka sä olisit ikuinen suihkulaulaja. (Ville Pusa)

Pusa nosti esille myös sen, kuinka ihminen pääsee purkamaan omia tunteitaan laulamisen ja esiintymisen avulla. Hänen mielestä karaoke on ”ihan sairaan hyvä keksintö”, ja kokee että etenkin Suomessa ja Japanissa se on niin kova juttu, koska olemme kaksi varautunutta ja ujoa kansaa.

Kun sä oot ottanu pari bissee ja sit sä oikeesti uskaltaudut mennä sen mikrofonin ääreen. Kaikki ne laulukokeet mitkä sä oot kokenu silloin nuorena. Ne traumaattiset kokemukset lapsena, jonka jälkeen sä oot päättänyt, ettet enää ikinä laula kenenkään edessä koskaan. Ni, tota, yhtäkkiä sä meetki sinne karaokelavalle ja sä uskallat ottaa sen mikrofonin, ja sä uskallat laulaa ja sun laulu kuuluu sieltä PA:sta, ni se on ihan huippua. (Ville Pusa)

Ville Pusan ensimmäinen ajatus hyvästä esiintymisestä oli luonnollisuus. Pusan mielestä luonnollisuus esiintymisessä ei ollut sidottua esitettävään tekemiseen; oli kyseessä sitten stand up: ia, soittamista, laulamista tai näyttelemistä, siinä pitää olla vapautta.

Laulamisesta puhuttaessa oli siinä, vaikka kuinka paljon tekniikkaa takana tai vaikka kuinka paljon treeniä takana, niin jos siinä on sellanen vapaus niin se vaan soljuu. (Ville Pusa)

Pusa tuo näkökulmansa huonosta esiintymisestä ja puhuu ”päälle liimatusta” tekemisestä. Hän kertoo esimerkin laulajasta, joka rakentaa esityksensä laulutekniikan varaan. Esiintyvä laulaja haluaa olla joku jo olemassa oleva kuuluisa laulaja ja rakentaa esityksensä esimerkiksi samanlaiset hienot korukuviot, ja osaakin tuottaa ne teknisesti sekä kuulokuvallisesti ”aivan oikein”. Kuitenkin jos esitys pohjautuu pelkästään tälle eikä laulajalla itsellään ole mitään ajatusta tai ideaa siihen, millä tavalla se liittyy kappaleen tekstiin sekä miten se tukee kappaletta musiikillisesti, Pusa toteaa sen pilaavan kaiken.

Kyse on siitä rakkaudesta lajiin. (Ville Pusa)

Ville Pusan mielestä jokaisen ihmisen pitäisi laulaa jo terveystieteiden näkökulmaa ajatellen. Hän kertoo aina sanoneensa siitä, että jokainen ihminen osaa laulaa, mutta jotkut vaan paremmin ja toiset huonommin. Pusa kokee, että jos ihminen laulaa ja laulu soi ihmisen kehossa, päässä, korvissa ja sitä myötä aivoissa, niin se tuottaa hyvänolon tunnetta ja näin pysyy samalla myös terveenä. Pusan lähtökohta musiikkiin, laulamiseen ja sitä myötä esiintymiseen on ”rakkaus lajiin” eli rakkaus laulamiseen.

Ville Pusa kuvaa hänen esiintymisen opettamista valon näyttämisenä, oivaltamisena ja tiensuunnan ohjaamisena. Hän kertoo, että selkeää valmista vastausta on mahdotonta antaa, koska esiintymisen opettaminen on aina niin tapauskohtaista; joidenkin kohdalla se on vaan ihan pieniä oivalluksia, kun taas jollekin se on maailmaa mullistavia oivalluksia jotka muuttaa koko elämän. Pusa kertoo innoissaan siitä, kuinka työnsä kautta hän saa esimerkiksi laulajien omaisilta paljon sähköpostia, missä tulee kiitosta siitä, että laulajalle on tullut lisää itseluottamusta tai jopa että elämä on muuttunut.

Pusa kertoo kyllä tekevänsä myös esiintymisestä ”valmispaketteja” esimerkiksi suuremmille ryhmille opettaessaan. Niissä puhutaan esiintymisestä yleensä, kuten miten nous-taan lavalle tai että miten kohdataan asiakas. Hän kuitenkin palaa ajatukseensa, että laulamista puhuttaessa jokainen yksilö on erilainen.

Me ihmiset ollaan erilaisia, meillä on erilaiset taustat ja meillä on erilaiset koke-mukset, ja kaikki vaikuttaa kaikkeen. Eli se on paljon, paljon psykologiaa. Se on ihmisten lukemista ja oikeiden lankojen vetämistä. (Ville Pusa)

Ville Pusa kokee, että esiintymisen opettaminen niin harrastaja- kuin ammattilaulajalle on hienosäätöä. Hän näkee myös, että harrastaja- sekä ammattilaulajat lähtevät tässä kohtaa samalta viivalta. Harrastajalaulajalla ei ole muodostunut välttämättä samanlaista vahvaa oma kuvaa tekemisestään lavalla kuin taas ammattilaulajalla. Lisäksi Pusa sa-noo nähneensä poikkeuksetta ammattilaulajien kohdalla heidän omat esiintymismanee-rinsa, mitä ei välttämättä harrastajalaulajille ole kerennyt edes muodostua.

Opettajana Ville Pusan tärkein ajatus ja ohje esiintyvälle laulajalle on olla rehellinen ja aito. Silloin kun laulaja yrittää esittää jotain mitä ei ole, niin silloin hän kompastuu. Pusa kuvailee, että silloin esityksestä tulee tylsä ja persoonaton. Ville Pusa kertoo antaneensa kuitenkin ihan konkreettisia ohjeita tv-formaatin suorissa lähetyksissä oleville laulajalle, kuten mihin ja millä tavalla lavalla kävellään, miten käsiä pidetään, milloin mikrofoni ote-taan pois telineestä ja milloin laitetaan takaisin. Hän sanoo, että kaikki tämä pitää käydä läpi, koska varmuus tulee siitä, kun tietää mitä tapahtuu lavalla yhtä lailla kuin se että laulaja tietää osaavansa laulettavan kappaleen hyvin. Samalla varmuus lisää energian hallintaa esimerkiksi lavalla ollessa. Ville Pusa sanoo korostavansa laulajille sitä, mitä heidän pitää ajatella ja mihin keskittyä esiintymään mentäessä; miten laulaja tulkitsee ja välittää kappaleen sekä tekstin.

Ettei niin ku yritä liikaa, keskittyä siihen olennaiseen, muistaa hengittää, muistaa ajatella sitä tekstiä ja tulkita ja olla rehellinen ja olla alasti, et niin ku tehdään sitä musaa. (Ville Pusa)

Epäolennaista on miettiä esiintymään mentäessä esimerkiksi sitä, mitä yleisö ajattelee, koska yleisö lähtökohtaisesti rakastaa esiintyjää ja haluaa hänelle vain parasta. Pusa kiteyttää ajatuksensa esiintymisen opettamisesta niin että ”harjoiteltava on, mutta siitä ei koskaan saa tulla matikkaa.”

6 Terveisiä työkentältä: Sirkka Tammion teemahaastattelu

Sirkka Tammio pitkän linjan pop- ja jazzlaulunopettaja, laulaja sekä lastentarhanopettaja. Hän opettaa tällä hetkellä Pop & Jazz Konservatorion perusopetuksen puolella laulua, josta hänen oma polkunsä laulunopettajaopintoihin alun perin lähti. Hän on uransa aikana opettanut myös toisen asteen tasolla ammattiopintoihin valmistuvia laulajia.

Tammio on tehnyt lauluopetuksen lisäksi myös erityisesti esiintymiseen liittyvää opetustyötä. Hän kertoo itse olleensa todella arka esiintyjä ja kova jännittäjä, ja sen vuoksi haikautui aikoinaan teatteripohjaisille ilmaisutaidonkursseille, jossa hän joutui heittäytymään ilman että kerkesi sen enempää ajattelemaan asiaa. Kokemuksen innoittamana hän kävi myös Teatterikorkeakoulun avoimella puolella vuonna 2001 teatteripedagogiikan perusteet 15 opintoviikkoa. Hän pääsi hyödyntämään-hankittua osaamista Pop & Jazz konservatorion perusopetuksessa esiintymisen opettajana yhdeksän vuoden ajan. Tammio sai luvan opiskelukollegansa kanssa toteuttaa ison musikaalin, joka oli lopputyö esiintymiskoulutuksen kurssilla.

Ja siihen talo satsasi niin paljon rahaa, että hyvä, ettei koko talo mennyt konkurssiin sen takia... Se oli tosi iso homma. Siihen meni useampi kuukausi ja meillekin kunnolla maksettiin siitä. Siinä oli talon muusikkoja mukana, ja perusopetuksen ja toisen asteen opiskelijoita. Ja valmistettiin semmoinen Jöro-musikaali, jota myytiin päiväkoteihin et täällä oli useampi näytös silloin 2001 syksyllä. (Sirkka Tammio)

Musikaali oli rahallisesti liian iso projekti koulun budjettiin, joten sen jälkeen Tammio toteutti esiintymisen opettamista pienemmällä kapasiteetilla. Hän veti vuoden ajan yhtä tai kahta projektiluontoista ilmaisutaitoon liittyvää kurssia, missä oli pääosin vain laulajia. Projektit olivat vapaaehtoisin opintoihin kuuluvia ja sisällöltään teatterimuotoisia. Ne sisälsivät laulua sekä vuorosanoja, ja lisäksi mukana oli juoni ja lavastus. Tammio kertoi, että yhtenä vuonna sinne sai tulla mukaan myös instrumentalisteja, ja hänen mielestään oli aika mielenkiintoista keksiä kaikille jotain. Kurssien tarjonta jatkui kuitenkin vuodesta 2001 yhdeksän vuoden ajan. Tammio arvelee sen loppuneen siihen, että talon johdossa ei ollut tarpeeksi innostusta aiheeseen.

Et se on vähä turhaa mukamas tämmönen ja mun mielest laulajille se on kaikkee muuta ku turhaa. Ja toki tämmönen ihan perus esiintymiskoulutus niin ku kaikille muusikoille on tärkeä mun mielestä. (Sirkka Tammio)

Vaikka Sirkka Tammio onkin pääasiassa toiminut itse formaalin opetuksen parissa, on hänellä kokemusta esiintymisen opettamisesta myös non-formaalilla kentällä. Hän on

pitänyt esiintymiseen liittyviä kursseja ”Laila ja Olavi Virta” -laulukilpailussa muutamana vuonna. Tammio kertoi haastavaksi sen, että miten kiteyttää muutamassa päivässä kaikki tärkeät asiat laulajille, jotka heidän pitäisi ottaa huomioon nimenomaan ajatellen kilpailutilannetta. Hän sanoi käyneensä laulajien kanssa perusasioita, kuten miten mennä lavalle, miten lavalla ollaan, miten sieltä poistutaan ja miten ottaa yleisö. Lisäksi Tammio kertoi tehneensä jokaisen laulajan ja laulun kanssa tekstianalyysiä ja miten siitä laulutekstistä saisi mahdollisimman paljon irti.

Sirkka Tammio näkee esiintymisen vahvana läsnäolona, koska se jo tuo mukanaan ne kaikki muut asiat mitkä ovat tärkeitä esiintymisessä, kuten että esiintyjä muistaa katsoa keskelle yleisöä. Hän kokee, että jos esiintyjä on läsnä, niin se kontakti yleisöön tapahtuu automaattisesti. Tammio sanoo, että tähän läsnäoloon kaikki esiintymisen opettaminen loppujen lopuksi tähtää.

Siitä millainen merkitys esiintymisellä voi olla laulajalle Sirkka Tammio kysyi myös tarkentavan kysymyksen, tarkoitaniko esiintymistilanteessa vai ylipäätään? Hänelle vastasin, että ylipäätään esiintymisellä.

Sirkka Tammio näki hyvin mullistavana ja suurena kokemuksena esiintymisen merkityksen laulajalle. Hän koki, että etenkin jos tavoittaa läsnäolon esiintyessään niin silloin pääsee siihen lauluun ja tekstiin syvälle, ja sitä myötä uskaltaa myös enemmän. Tammio näki, että uskalluksen kautta syntyy sellainen halu päästä uudelleen esiintymään ja kokemukset siitä, että esiintyminen on hienoa.

Se voi kasvattaa parhaimmillaan itsetuntoa, ja toivon mukaan. (Sirkka Tammio)

Hän toi myös esille sen näkökulman, jos laulaja kokeekin, että on epäonnistunut esityksessään, niin se saattaa lytätä. Samalla hän kuitenkin mainitsee, että siihen voi sitten kouluttautua ja valmentaa itseään.

Selvitin haastateltaviltani, millaista on hyvä ja huono esiintyminen. Sirkka Tammio totesi hänen mielipiteensä hyvästä esiintymisestä tulleenkin jo aikaisemmin esille kertoessaan läsnä olevasta esiintymisestä, ja yleisön arvostamisesta sekä huomioon ottamisesta. Tammio mielsi huonon esiintymisen yleisöä vähättelevänä ja mainitsi että hyvä esiintyjä ei tuijota lavalla omaa napaansa. Hän koki, että yleisön edessä tehtävät päälle liimatut

asiat, kuten harjoitellut koreografiat aina tietyssä kohtaa laulua, vievät esiintyjän luonnollisuutta esiintymistilanteessa. Tammio myöntää kuitenkin samalla sen, että aina se ei ole helppoa. Hän tuo myös esille laulajan tärkeän roolin esiintymistilanteessa; laulaja on solisti, joka on perehtynyt laulettavan tekstin tarinaan ja haluaa välittää sen yleisölle.

Sirkka Tammio on uranuurtaja esiintymisen opettamisen kentällä, mutta myös laulajana ja kokee, että laulun tulkinta on ollut itselle se hirveän tärkeä asia alusta alkaen.

Löytäis sen ihanan tilan minkä joskus harvoin on saavuttanut että ”nyt mä olin niin siinä tekstissä mukana, ja niin siellä sellaisen oikeanlaisen hupun sisällä, ja mä sain sen välitettyä.” (Sirkka Tammio)

Tammio on tehnyt pitkän uran perusopetuksessa ja puhuu kiinnostuksestaan kehittää esiintymisen opetusta ja halustaan auttaa muita.

Kun katsoo bändien esiintymisiä tai aikoinaan katsoin, ja nykyäänkin katson ja ihmettelen et miten ne voi niin ku katsoa vaan koko aika vaan lattiaa ja rämpyttää sitä kitaraa ja sit ne lähteä sieltä lavalta niin ku rangaistusvangit. (Sirkka Tammio)

Hän kuitenkin samalla mietti voisiko sille tehdä jotakin. Tätä hän ihmettelee vielä tänäkin päivänä. Tammio uskoo, että musiikki harrastuksena motivoi, mutta esimerkiksi ryhmäytävät ilmaisuharjoitukset heti opintojen alusta alkaen, joissa heittäytyään oppilaiden kanssa esimerkiksi ryhmätilanteessa, voisivat auttaa fyysisessä vapautumisessa esiintymistilanteessa ja oppilas voisi kokea välittävänsä niin laulajana kuin soittajana yleisölle viestinsä.

Sirkka Tammio lähtee esiintymisen opettamiseen tavoitteenaan löytää läsnäolo. Ensimmäisina keinoina hän käyttää tekstianalyysia ja laulajan oman suhteen löytämistä laulettavaan tekstiin iästä riippumatta. Tammio kertoo, että perusopetuksen puolella nuorimmat opiskelijat ovat kymmenen vuotiaita, ja hän kokee sen uutena tilanteena myös itselleen opettajana. Tammion mielestä on tärkeää puhua läsnäolosta ja tekstianalyysistä jo heti lauluopintojen alkuvaiheessa, mutta se täytyy tehdä aivan eri tasolla kuin esimerkiksi teini- tai varhaisaikuisiällä opiskelevien kanssa.

Tammio sanoo toki opettavansa laulajille tunneilla omien sanojensa mukaan ”päälle liimattuja asioita” mutta ne opettavat laulajalle varmuutta mennessä yleisön eteen ja voivat näin ollen vähentää myös jännitystä esiintymistilanteesta. Näitä ovat hänen mukaansa se, miten tullaan lavalle; hyvässä ryhdissä ja esiintyminen alkaa jo siitä, kun varpaankärki

tulee näkyviin verhon takaa. Sitten lisäksi miten seisotaan siellä lavalla, mihin siellä lavalla katsotaan, missä vaiheessa kiitetään yleisöä ja miten laulusolisti huomioi muut soittajat esimerkiksi kitarasoolon aikana antaa tilaa sekä huomioi kitaristin lavalla. Tammion mielestä tähän kuuluu myös se, että laulaja osaa kappaleensa rakenteen ja tekstin ulkoa.

Sirkka Tammio aloittaa esiintymiseen valmistautumisen heti laulun tekstin opetteluun myötä. Laulutunneilla harjoitellaan samatien nostamaan katse tekstipaperista tai –nuotista. Samalla laulutekstiä aletaan sisäistää muistiin. Tämä opettaa laulajaa alusta pitäen siihen, että tekstiä ei lueta paperilta, jos haluaa tulkita ja kertoa tarinaa. Tammio selvittää, että näin laulaja pyrkii katsomaan lähtökohtaisesti yleisöön, vaikka ne sanat olisivatkin siinä sivussa nuottitelineellä.

Tammio antoi haastattelun yhteydessä minulle hänen ja Eija Peltosen laatiman Pop & Jazz Konservatorion perustason opetuksen vanhan mallipohjan esiintymistaidon opetus-suunnitelmasta vuodelta 2007. (Liite 3)

Mallipohjan osa-alueet jaettiin neljään eri kategoriaan; oppimistavoitteeseen, opetuksen sisältöön, ”otetaan haltuun” –osioon sekä tulokseen eli näkyvään tuotokseen. Eteneminen laitettiin myös eri tasoille 1-6, ja kategorien haastavuus kasvoi aina tasojen edetessä. Ensimmäisestä tasosta esimerkkinä tavoiteosiossa lueteltiin oppilaan oppimistavoitteita, kuten että oppilas osaa jäsentää omaa ilmaisuaan paremmin, esiintymisjännitys vähenee, ryhmätyötaidot paranevat sekä onnistuneen esiintymisen perusasiat tulevat tutuiksi. Opetuksen sisällön ensimmäisen tason osiossa lueteltiin erilaisia harjoitusvaihtoehtoja -metodeja, kuten ryhmäyttävät harjoitukset, teatteri-ilmaisun alkuharjoitteet, improvisaatio, liikekielen ja sanattoman viestinnän tutkiminen, laulutekstien analyysi sekä omien ja ryhmänjäsenten esiintymisten arviointi ja palaute. ”Otetaan haltuun” – osuuden ensimmäisellä tasolla tavoite oli keskittyminen läsnäoloon näyttämöllä. Sen edistämiseen lueteltiin huomiotavaksi muun muassa aloituksen ja lopetuksen merkitys, ei-kielellisen viestinnän tuki kielelliselle viestinnälle, mielenkiinnon herättäminen ja ylläpitäminen sekä kuulijoiden huomioiminen, luonnollinen esiintyminen, yleisön odotukset ja niihin vastaaminen, esiintymiseen valmistautuminen sekä esiintymisjännityksen hallinta. Tuloksena ensimmäisen osion päätteeksi oli toteutettava konsertti. (Peltonen & Tammio, 2007.)

Mielestäni mallipohja toimisi tänä päivänä myös hyvänä raamina esiintymisen opettamisesta yksilöopetuksessa. Opettajan omalle vastuulle jää asioiden painotus ja siihen käytettävä aika. Mielestäni tärkeämpää olisi tietoisuus tämän kaltaisesta taulukosta ja sen mahdollisuuksista edes pienessä mittakaavassa tuntiopetuksessa.

7 Pohdinta

Harrastajalaulajan esiintymisen opettamiseen ei ole yhtä ja oikeaa tietä. Haastattelujeni pohjalta kävi ilmi, että jokainen laulaja on yksilö ja näin ollen jokainen on yksilö myös esiintyjänä. Kuitenkin lähtökohtana esiintymisen opettamisessa on, että oppilas löytäisi omalla tavallaan läsnäolon esiintymistilanteessa ja sitä myötä pystyisi olemaan lavalla aitona tulkitsijana. Tämän harjoitteluun pystyy hyödyntämään harrastajalaulajan kohdalla esimerkiksi tekstianalyysia ja sitä että keskittyy juuri siihen mitä on lavalla tekemässä, eli musiikkia. Työni tarkoituksena oli tarkastella taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelmia millä tavoin esiintymistä opetetaan pop- ja jazzlaulun harrastajille formaalilla kentällä. Tarkasteltaessa neljän musiikkioppilaitoksen opetussuunnitelman tekstejä esiintymiskasvatuksesta on mielenkiintoista huomata, että jokaisessa opetussuunnitelmassa korostettiin esiintymistilaisuuksia sekä kerrottiin muun muassa konserttien nimiä ja esiintymismahdollisuuksien määriä. Opetussuunnitelmat jättivät oppilaiden esiintymisen opettamisen pääosin yksilö- ja mahdollisesti yhtyeopetuksen opettajan vastuulle. Työni lähtökohtana ollut huomio esiintymiskasvatuksen asemasta opetussisältönä vahvistui. Ensimmäiseksi opetussuunnitelmien perusteella minulle nousi ajatus että "esiintymään oppii esiintymällä" minkä koen positiivisena asiana. Toiseksi koin, että jää täysin opettajan omalle vastuulle miten paljon esiintymisen opettamiseen käytetään yksilö- tai yhtyeopetuksessa aikaa. Oma kokemukseni musiikkiopiston opiskelijana sekä laulunopettajana vahvistavat tätä johtopäätöstä.

Haastatteluissa kävi ilmi, että harrastajalaulajan esiintymisen opettamiseen ei ole yhtä ja oikeaa tapaa. Jokainen laulaja on yksilö ja näin ollen jokainen on yksilö myös esiintyjänä. Lähtökohtana esiintymisen opettamisessa on, että oppilas löytäisi omalla tavallaan läsnäolon esiintymistilanteessa ja pystyisi olemaan lavalla aitona tulkitsijana. Harjoittelussa voi hyödyntää harrastajalaulajan kohdalla esimerkiksi tekstianalyysia ja sitä, että keskittyy juuri siihen mitä on lavalla tekemässä eli musiikkia.

Haastateltavani sanoivat opettavansa laulajille tunneilla omien sanojensa mukaan ”päälle liimattuja” asioita, kuten esimerkiksi miten lavalle kävellään, minne lavalla katsotaan ja miten kiitetään yleisöä. Molemmat haastelevani kokevat niiden opettavan laulajalle varmuutta mennä yleisön eteen, ja näin ollen vähentää myös jännitystä esiintymistilanteesta. Sain paljon hyödyllisiä näkökulmia haastateltaviltani ajatellen tulevaisuuden työtäni laulunopettajana. Opinnäytetyöni on kohdennettu erityisesti pop- ja jazzlaulunopettajille, jotka kokevat esiintymisen opettamisen tärkeäksi työssään tai eivät ole kiinnittäneet siihen aikaisemmin huomiota. Mielestäni myös muiden instrumenttien opettajat voivat ammentaa työstä uusia näkökulmia.

Aihettani on tutkittu lähtökohtaisesti niin vähän, että oli vaikeaa löytää siihen liittyvää materiaalia esimerkiksi kirjallisuudesta. Lisäksi pelkästään haastateltaviani miettiessä ongelmaksi meinasi muodostua asiantuntijoiden vähyys. Pohjatyon jälkeen en ollut enää huolissani tutkimuksen toteutumisesta. Minulle jäi myös innostus tutkia aihetta lisää ja laaja-alaisemmin sekä ylipäättään jakaa ilosanomaa esiintymisen opettamisen tärkeydestä.

Mielenkiintoista on huomata miten haastateltavat luonnehtivat esiintymistä eri näkökulmista. Ville Pusa lähestyi aihetta hyvin käytännönläheisesti ja Sirkka Tammio puolestaan lähestyi aihetta hyvän esiintyjän ominaisuuksista lähtien. Kuitenkin minusta on innostavaa huomata, että molemmat haastateltavani olivat hyvin samoilla linjoilla esiintymisen opettamiseen liittyvän kysymyksen äärellä, vaikka he toimivatkin eri työympäristöissä. Koen että haastateltavat peilasivat kysymystä sekä katsojan roolista, mutta myös opettajan näkökulmastaan.

Sirkka Tammion haastattelusta minulle jäi mieleen erityisesti hänen ihmettelynsä siitä, eikö esiintymisen opettaminen ole muiden mielestä tärkeä asia.

Mä oon ihmetelly et eiks tää oo ollenkaa tärkeää, et ooks mä ihan pösilö ja erehtynyt. (Sirkka Tammio)

Tammion puheista nousi myös moneen otteeseen koulujen budjettikysymykset, jonka luulen olevan jarruttava tekijä esiintymisen opettamisen painottamisen kanssa jonkin verran. Tammion haastattelun jälkeen jäimme vielä keskustelemaan aihealueesta ja hän heitti ilmoille mielenkiintoisen ajatuksen, joka on jäänyt mieleeni; ”kaikki riippuu liikaa siitä, millaista opetusta opettaja on itse joskus saanut”. Oivalsin tästä kommentista, että esiintymisen opettamista voitaisiin lisätä yksilöopetukseen yhtenä luonnollisena osana,

jos opettajat olisivat tietoisempia asiasta. Tämä vaatii peilaamisen paikan myös omalla kohdalla opettajana; opetanko niitä asioita oppilailleni jotka ovat minulle itselleni henkilökohtaisesti olleet vaikeita tai vaihtoehtoisesti enemmän esillä, kun itse olen ollut harrastajatason laulunopiskelija? Toisaalta oppilaskeskeistä oppimismallia ajatellen, minun pitää tarkastella historiaani ja kyseenalaistaa asenteitani siinä, että olen myös itse valmis kehittymään opettaessani oppilaita, tarjoten heille juuri sitä mitä he tarvitsevat.

Koin saaneeni paljon hyödyllisiä näkökulmia haastateltaviltani ajatellen tämän hetken sekä tulevaisuuden työtäni laulunopettajana. Alun perin ajatuksenani oli että, opinnäytetyöni on lähtökohtaisesti tarkoitettu erityisesti pop- ja jazzlaulunopettajille, jotka kokevat esiintymisen opettamisen tärkeäksi työssään tai eivät ole ylipäänsä kiinnittäneet siihen aikaisemmin huomiota. Haastattelujen jälkeen ajatukseni vahvistui siitä, että myös muiden instrumenttien opettajat voisivat ammentaa uusia näkökulmia työstäni.

Minusta oli mahtavaa kokea myös oikea tutkimushaastattelun toteutusprosessi. Lähtökohtana ajattelin sen olevan varmasti ihan kivuton toteuttaa, mutta aloittaessani pelkästään pohjatyön tekemisen mieleni muuttuikin. Haastattelurungon tekeminen oli haastavaa hommaa, sillä teemahaastattelussa ajatus on pitää kiinni teemoista muttei kuitenkaan niin, että haastateltavalle ei jää tilaa. Lisäksi tämä oli ensimmäinen kerta, kun olin itse tutkimushaastattelijan roolissa, ja koin sen mukavana tapahtumana.

Yksi mielenkiintoinen sattuma koskettaa minua erityisesti tämän opinnäytetyöprosessini aikana. Toinen haastateltavistani Sirkka Tammio on jäämässä eläkkeelle tämän vuoden aikana, ja hän on juuri se pitkän linjan uranuurtaja laulajien esiintymisen opettamisessa. Toivon, että voisin omalta osaltani jatkaa Sirkan tekemää tärkeää työtä, ja että tämän sisällön opettaminen tulisi tietoisemmaksi ja järjestelmällisemmäksi niin laulun- kuin instrumenttiopetuksenkin puolella.

Työni pääkysymys oli millä tavoin esiintymistä opetetaan harrastajalaulajille. Jäin pohtimaan tämän työn myötä sitä, millä tavalla esiintymisen opettamista voisi tehdä tietoisemmaksi esimerkiksi formaalilla opetuskentällä. Haastattelujen myötä nousi erilaisia työkaluja esiintymisen opettamiseen. Jäin pohtimaan voisiko niiden pohjalta kehittää harrastajalaulajien esiintymisen opettamista esimerkiksi kokoamalla vinkkipaketin opettajille.

Lähteet

Arjas, Päivi. 2002. Muusikoiden esiintymisjännitys. Tapaustutkimus klassisen musiikin ammattiopiskelijoiden jännittäjätyypeistä ja esiintymisvalmennuksen kurssikokemuksista. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Arjas, Päivi. 1997. Iloa esiintymiseen: muusikon psyykkinen valmennus. Jyväskylä: Atena, Gummerus.

Arjas, Päivi. 2014. Varmasti lavalle: muusikoiden esiintymisvalmennus. Jyväskylä: Atena, Gummerus.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Espoon musiikkiopiston pop/jazzlinja Ebeli. 2014. Opetussuunnitelma. Hakupäivä 25.12.2015. Espoo.

<http://www.emo.fi/easydata/customers/espoo/files/ebeli/liitteet/ebelin_ops_2014.pdf>

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 1985. Teemahaastattelu. Gaudeamus

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Jyväskylän ammattiopisto. 2013. Opetussuunnitelma. Taiteen perusopetus musiikin laaja oppimäärä. Jyväskylä.

Hakupäivä 25.12.2015.

<<https://www.jao.fi/loader.aspx?id=69bb0d17-4f1d-422b-a2c3-77434db437c0>>

Kajaanin ammattikorkeakoulu, opinnäytetyöpakki,
www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Laadullisen-analyysi-ja-tulkinta

Länsi-Pohjan musiikkiopisto. 2014. Opetussuunnitelma. Kemi. Hakupäivä 25.12.2015.

<<http://www.kemi.fi/wp-content/uploads/2014/04/Opetussuunnitelma1.pdf>>

Opetushallitus. 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.

Pop & Jazz Konservatorio. 2013. Perusopetuksen opetussuunnitelma. Helsinki.

Hakupäivä 25.12.2015

<http://www.popjazz.fi/wp-content/uploads/2013/09/OPS_2013.pdf>

Pop & Jazz Konservatorio. 2007. Peltonen, Eija & Tammio, Sirkka. Malli esiintymistaidon opintosuunnitelmaksi. 6.1.2007.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

Sirkka Tammion henkilökohtainen tiedonanto 3.3.2016

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Ville Pusan henkilökohtainen tiedonanto 21.1.2016

Liite 1: Teemahaastattelurunko Ville Pusalle

1. Kerro kuka olet ja työtaustaasi? Entä esiintyjänä, oletko itse saanut koulutusta?
2. Työskentelet tv-formaatissa taustalla kilpailijoiden kanssa. Kerro tästä työtehtävästäsi tarkemmin.
3. Mitä mielestäsi on esiintyminen?
4. Millainen merkitys mielestäsi esiintymisellä voi olla laulajalle? Millaista on hyvä esiintyminen/ huono esiintyminen?
5. Työkenttääsi kuuluu myös harrastajalaulajat, laulajat jolla ei ole muusikon ammattitutkintoa tai he eivät ole tehneet musiikkia eläkseen. Kerro miten ohjaat tai opetat näitä laulajia esiintymään? (apusanoja; kehollisuus, ilmeet, katseet, kädet, mikki, lavankäyttö, kävely vai paikallaan)
6. Haluatko sanoa vielä jotakin ajatuksia jotka jäivät sanomatta? Unohtuiko kysymyksistä jotakin olennaista?

Liite 2: Teemahaastattelurunko Sirkka Tammiolle

1. Kerro kuka olet ja työtaustaasi? Entä esiintyjänä, oletko itse saanut koulutusta?
2. Työskentelet taiteen perusopetuksessa esiintymisen opettajana, kerro tästä työtehtävistäsi tarkemmin. Opetatko esiintymistä muualla kuin taiteen perusopetuksessa? Jos opetat, onko se erilaista?
3. Mitä mielestäsi on esiintyminen?
4. Millainen merkitys mielestäsi esiintymisellä voi olla laulajalle? Millaista on hyvä esiintyminen/ huono esiintyminen?
5. Kerro miten opetat harrastaja laulajia esiintymään? (apusanoja; kehollisuus, ilmeet, katseet, kädet, mikki, lavankäyttö, kävely vai paikallaan)
6. Haluatko sanoa vielä jotakin ajatuksia jotka jäivät sanomatta? Unohtuiko kysymyksistä jotakin olennaista?

Liite 3: Malli esiintymistaidon opintosuunnitelmasta

Aikaisempi versio, jossa yläotsikot erilaiset kuin lopullisessa versiossa 30.1.07.
 POP&JAZZ KONSERVATORIO Malli esiintymistaidon opintosuunnitelmaksi /Eija Peltonen 6.1.2007

TASO	TAVOITE	SISÄLTÖ (monetelmät)	OTETAAN HALTUUN	TULOS (Näyttää tuotoksia)
I 1 syksy	<ul style="list-style-type: none"> -oppilas jäsentää omaa ilmaisuun paremmin -esiintymisjännitys vähenee -ryhmytötaidot paranevat -onnistuneen esiintymisen perusasiat tulevat tutuiksi <p>↓ Esiintymiseen vaik. yll. laulu- alariitokset</p>	<ul style="list-style-type: none"> -ryhmyttävät harjoitukset -teatteri-ilmaisun alkuharjoitteet -improvisaatio -liikekielen ja sanattoman viestinnän tutkiminen -laulutekstien analyysi -omien ja ryhmän jäsenten esiintymisten arviointi ja palaute (videointi + keskustelut) <p>↓</p>	<ul style="list-style-type: none"> -aloituksen ja lopetuksen merkitys -ei-kielillisen viestinnän tuki kielelliselle viestinnälle (katsekontakti, liikkeet, eleet jne.) -esiintymistä ja viestintää häiritsevät tekijät -mielenkiinnon herättäminen ja ylläpitäminen sekä kuulijoiden huomioiminen -luonnollinen esiintyminen -onnistumiseen vaikuttavat tyylivalinnat sekä oman persoonallisuuden ja karisman tunnistaminen ja hyödyntäminen -yleisön odotukset ja niihin vastaaminen -esiintymiseen valmistautuminen -esiintymisjännityksen hallinta -keskitytään läsnäoloon näyttämöllä 	Konsertti joulukuussa
I 2 kevät	<ul style="list-style-type: none"> -oppilaan itsetuntemus, keskittymiskyky sekä kunnioitus muiden työtä kohtaan vahvistuvat 	<ul style="list-style-type: none"> -ryhmyttävät harjoitukset -teatteri-ilmaisun perusharjoitteet -improvisaatio -esiintyjän statuksen tutkiminen 	<ul style="list-style-type: none"> -tekniikka (valoissa esiintyminen, head set-mikit jne.) -keskitytään kontaktiin näyttämöllä (yleisön, bändin, muiden laulajien kanssa) 	Dramatisoitu konsertti toukokuussa
II 3 syksy	<ul style="list-style-type: none"> -oppilas tulee tietoiseksi oman liikekielensä viesteistä 	<ul style="list-style-type: none"> -teatteri-ilmaisun perusharjoitteet -liike-ilmaisun vahvistaminen 	<ul style="list-style-type: none"> -vahvistetaan jo opittua -keskitytään koreografisten elementtien käyttöön esiintyessä 	Dramatisoitu konsertti / tanssillinen pienproduktio joulukuussa
II 4 kevät	<ul style="list-style-type: none"> -oppilaan taiteellinen ilmaiskyky vahvistuu 	<ul style="list-style-type: none"> -teatteri-ilmaisun syvemmät harjoitteet -teksti ja tulkinta; harjoitustekstejä (proosaa), omia runoja ja lauluja ryhmän työskentelyn materiaalina 	<ul style="list-style-type: none"> -vahvistetaan jo opittua -keskitytään roolinrakentamisen metodeihin 	Pienproduktio toukokuussa (kokonaisuus sisältää myös tekstiä)
III 5 syksy	<ul style="list-style-type: none"> -opiskelija oppii ymmärtämään ja hallitsemaan kokonaista esitysprosessia alkua-ideaasta valmiiseen esitykseen ja hahmottaa oman toimintansa merkityksen ryhmässä 	<ul style="list-style-type: none"> -teatteri-ilmaisun syvemmät harjoitteet -tekstianalyysi ja näyttämötunnit, laulajat rooleissa -laulu- ja bänditreffit -tanssitunnit (yhreistyö esim. Step Up) -musiikillisen produktion valmistaminen (koko lukuvuoden kestävä projekti) 	<ul style="list-style-type: none"> -otetaan käyttöön kaikki jo opittu -vahvistetaan yhteishenkeä -harjaannutaan yhteistyössä → kehitys yksittäisestä esiintyjästä ensembleksi -kokonaisen produktion työvaiheet ja kaari 	Iso produktio (musikaali, cabaret, musiikkiteatteriesitys) ↓

POP&JAZZ KONSERVATORIO Malli esiintymistaidon opintosuunnitelmaksi /Eija Peltonen 6.1.2007

III 6 kevät	<ul style="list-style-type: none"> -opiskelija toimii tavoitteellisesti ja sitoutuneesti ryhmän jäsenenä -taiteelliset tavoitteet: kunkin ryhmän ^{kesk.} läsnä huomioidaan ^{työskentely-} suunnitelmassa aina niin, että kaikilla jaksoilla onnistumisen kokemukset ja oman osaamisen vahvistaminen on mahdollista 	<ul style="list-style-type: none"> -musiikillisen produktion valmistaminen (koko lukuvuoden kestävä projekti) 	<ul style="list-style-type: none"> Korkea-asteinen sitoutuminen erittäin tärkeää! Bändin rooli on myös keskeinen yhteistyössä! 	Näyttämökausi kevään päätteeksi
----------------	---	--	--	---------------------------------